

106331
~~106331~~

A KOLOZSVÁRI

MÁRCZIUS 15-IKI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁG ÜNNEPÉLYEIN

TARTOTT

EMLÉKBESZÉDEK

1873—1897-ig.

(A BIZOTTSÁG 25 ÉVI TÖRTÉNETÉVEL)

KIADJA:

A »KOLOZSVÁRI MÁRCZIUS 15-IKI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁG.«

— AZ 1848--49 »TÖRTÉNELMI LAPOK« KÜLÖN KIADVÁNYA. —

KOLOZSVÁRT.

NY. GOMBOS FERENCZ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1898.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A KOLOZSVÁRI MÁRCZIUS 15-IKI ÜNNEPÉLYEK TÖRTÉNETE.

— *A bizottság által 1881-ben kiadott »Évkönyv«-ből.* —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1848. márczius 15-ének negyedszázados évfordulóján kegyeletes és hazafias ünnepet ült a magyar nemzet országszerte. De nemcsak a haza határain belől volt ünnep e nap, hanem mindenütt, hol hazafias érzelmű magyarok laktak — és méltán, mert márczius 15-ike Magyarország történelmében új korszakot jelöl.

A magyar nemzet nem hivatkozik ekkor ezeréves szokásaira és hagyományaira, hanem az emberiség szent és elvitathatlan jogaira, s ez alapon követeli a szabadságot. S nehogy mindez pusztában elhangzó szó legyen, a politikai fogságban levő Tancsics szabadon bocsátását eszközli, s a sajtót — ugyyszólva — önhatalmulag teszi szabaddá, s midőn első terméke, Petőfi »Talpra magyar«-ja megjelenik, nemes lelkesedéssel hangoztatja végsoraival:

»A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!«

E nap emlékével a magyar nemzet lelkében a szabadság eszméje elválaszthatlanul össze van forrva.

E nap megünneplése a szabadság ünnepe, s lehet-e magasztosabb ünnepe a nemzetnek, mint az, melyet a szabadságnak szentel.

Kolozsvárt e nap megünneplésének eszméjét *Hory Béla* penditi meg, s a bal-közép akkori hívei, névleg *K. Papp Miklós, Deáky Albert, Hegedüs István, Sáni László, Várady Károly, E. Kovács Gyula, Minorich Albert, Hegyesi Vilmos, Ábrahám Antal* stb. élénk részvétellel karolják fel az ügyet. 1873. márczius 13-án rendező-bizottság alakult főkép a fent említettekől s az ünnepély megtartása határozattá válik.

Az ünnepély helyéül Bölöni Farkas Sándor sirját tűzik ki, mint oly elhunyt jelesünkét, ki »Amerika szabad levegőjével« szivta magába a szabadság szeretetét, s a ki műveiben és a közéletben ez eszmék fáradhatlan hirdetője volt.

1873-ban a bizottság felhívására márczius 15-én 5—6000 ember gyült össze. A lelkesült tömeget a nemzeti zászlókkal elől menő rendezőség vezeti ki a temetőbe a népzene Rákóczi-indulója mellett.

A temetőben Bölöni Farkas Sándor sirján felül jobbra — akkor még üres téren — helyet foglalva, a »*Dalkör*« elénekli a szöveget. Ekkor *Hegedüs István*

intéz lelkes beszédet a közönséghez s kiválóan az ifjúsághoz. Oly élénken festette a nagy napok emlékét, hogy egyik tudósító azt írja: »*Láttunk 48-iki honvédekét örömkönyekbe törvén ki ama nagy napok emlékének fölidezésére.*«

A beszéd végezte után, a lelkesedett közönség együtt énekelte a »Dalkör«-rel a'hymnust s a Kossuth-induló mellett visszavonulva a városba körülhullámozta a főtért, folytonosan hangoztatva »Éljen a szabadság! Haza! Kossuth Lajos!«

Kolozsvár polgárai sohasem tanusítottak több igazabb és nemesebb lelkesedést, mint ez alkalommal.

A magasztos ünnepélyt este disztrakoma fejezte be, melyen *Deáky Albert* Kossuth Lajost köszönti fel s táviratilag üdvözik.

1874-ben ugyanazok veszik kezökbe az ügyet, kik az 1873-ki ünnepélyt rendezték s *Papp Miklós* elnöklése alatt ideiglenes rendező-bizottság alakul. Elhatározták, hogy az emlékünnepe a városi vigadó nagytermében tartassék s a tetszés szerinti adakozásokból befolyó jövedelem adassék a honvéd-menháznak.

Az ünnepélyen *Sámi László* tartott emelkedett és tartalmas felolvasást, mely után *E. Kovács Gyula* ez alkalomra irt »Gondolatok 1874 márczius 15-én« címü versét, *Némethy Irma* színművésznő pedig Arany János »Koldus ének«-ét szavalta. Az összes helyi *dalegyletek* és *Salamon János* zenekara úgy ekkor, mint a megelőző és következő években hazafias darabok előadásával emelte az ünnepély művészí értékét.

Este diszes lakoma következett, *Váradi Károly* a szabadság, testvériség és egyenlőségre emelt poharat, *Deáky Albert* Kossuth Lajosra, kit táviratilag ez alkalommal is üdvözölnek. A honvéd-menház részére 236 frtot jövedelmezett ez emlékünnepe, mely összegben foglaltatik az E. Kovács Gyula verse kinyomatásából befolyt 31 frt.

1875-ben az országos pártalakulásban létrejött fusio a hivatalos körök visszavonulását megszüntette s az ünnepély a fő- és alispán, polgármester, megye és város tisztviselői jelenlétében folyt le.

E. Kovács Gyula és *Némethy Irma* szavaltak ezuttal is; mint a közönség kiválóan kitüntetett kedveltjei, *Hegedüs István* pedig alkalmi beszédet mondott, melyből tartalma és iránya jelöléseül e mondást jegyzem ide: »*akarjunk békét, de csak a szabadság által; legyünk egyetértők, de csak a szabadságban.*«

Az esti disz-lakomán 157 egyén vett részt Kolozsvár minden rendü és rangu osztályából.

Az ünnepély tiszta jövedelme 130 frt, 2 db. Napoleond'or és 2 db. 1 frtos tallér a honvéd-menház javára fordított; ugyanekkor egy 48-iki beteg honvédet 6 frt 21 kr. segélyben részesítettek.

Az 1876-iki ünnepélyen *E. Kovács Gyula* mutatott be egy szép részletet Jókai »Milton« című drámájából. *Pataky Ottillia* és *Kordin Mariska* k.-ok éneke, *Boér Emma* k. a. szavallata s *Szenkovich Gyula* ur zongora-játéka a közönség megérdemelt osztatlan tet-

szésével találkoztak. A tiszta jövedelem 223 frt 60 kr. az árviz által sújtott Duna-mellékiek felségelésére fordítottatott.

A bizottság meggyőződven arról, hogy Kolozsvár polgársága hazafiasan támogatja nemzeties és jótékony törekvéseiben, 1876. márczius 17-én elhatározta, hogy márcz. 15-két évenként jelzett napon rendezendő emlékünnepély által üli meg, s e végből *Deáky Albert* elnöklete alatt *állandó bizottsággá* alakult. Kitűzött célja, hogy a *pártszinezet nélküli* ünnepélyen a márczius 15-iki (1848) eszmék és események visszaidézésével a hazafias szellemet fentartsa és terjeszsze s e mellett a közönség nemes élvezetéről gondoskodva, közérdekű és jótékony célokat anyagi segítséggel mozdítsa elő.

E célnak megfelelően az 1877. és 1878-iki ünnepélyeket az *Aradi Zsigmond* által készített s az erdélyi muzeum részére közadakozásból megszerzett Petőfi-szobor javára rendezték.

Az 1877-iki ünnepélyen közreműködött a helyi Conservatorium is Berlioz »Rákóczy-induló«-ját adva elő szabatosan és nagy hatással. *Hegedüs István* »Eltemetve-föltámadva« czimmal irt alkalmi, eszméssel bővelkedő költeményét olvasta föl. *Dobál Ilka* és *Szenkovits Ilon* k. a.-ok zongorajátéka és *Magyary Ilon* k. a. szavallata a műsor kiváló darabjai voltak.

1878-ban *Sámi László* és *Teleki Sándor* tartottak nagybecsű felolvasásokat; *Boér Emma*. k. a., *E. Kovács Gyula* és *Böhm József* urak pedig szavallataikkal emelték az ünnepély értékét.

Az ünnepélyt Petőfi szobrának leleplezése követte, melyet rövid beszéd kíséretében *K. Papp Miklós* teljesített, a közönség élénk érdeklődése mellett.

E két ünnepély 209 frt 64 krt jövedelmezett, emlitett célra; s ezenkívül, mint az első ünnepély tiszta bevételének 10°/_o-a 4 frt 39 kr. jutott a hunyadmegyei eloláhosodott magyarok részére.

1879. febr. 27-én a rendező bizottság *Deáky Albert* elnök kezdeményezésére s *Hegedüs István* és *Békésy Károly* indítványozására, hosszas vitatkozás után elhatározta, hogy *a márczius 15-iki eszmék, illetőleg, mint minket erdélyieket, közelebről érdeklő unio-eszme megőrkítésére állítandó szobor javára az ünnepélyek jövedelmei takarékpénztárrilag tőkésítettessenek.* De Szegednek ugyanazon év márczius 12-én bekövetkezett romlása a bizottságot arra indítá, hogy fentebbi határozata csak 1880-tól kezdve foganatosítottassék s az 1879-iki ünnepély jövedelme a szegedi vízkárosultak fölsegélésére adassék át

A szomoru eset, mely mindenütt a legnagyobb részvétet keltette, nagy hatással volt arra, hogy az 1879-iki ünnepély legyen a legnépesebb és sok tekintetben legsikerültebb.

Az ünnepélyen *Békési Károly* olvasott szépen irt értekezést a szabadságról; *Blau Gyula* úr művészi hegedü-játéka, *Erdélyi Marietta* k. a. és *Szigligetiné Pálmai Ilka* úrasszony énekei, nemkülönben *Szacsvai Imre* úr szavallata a legnemesebb gyönyörrel töltötték el a jelenlevő közönséget.

A szép ünnepély eredményeképen 282 frt 44 kr. jutott a szegedi árvizkárosultaknak.

Az 1880-iki ünnepély az első, mely az *unio-eszmét megörökítő emlék-szobor javára* rendeztetett. Ez ünnepélyen *Váradi Károly* »Emlékezés 1848. márczius 15-ére«, czimüvel tartott velős és emelkedett felolvasást. *Melitskó Frigyes* ur zongorán előadott »Rákóczi-induló«-ját és népdalait a közönség élénken tapsolta meg, nemkülönben *Indali Gyula* »Márczius 15.« czimü, *Lichtenegger Victor* által szavalt alkalmi ódáját. Mint a műsorozat egyik legsikerültebb pontját, kell kiemelnem, *Cseh Mariska* k. a. érzelemmel és szépen énekelt népdalait, — valamint *Ramazetter Jolán* k. a. sok bensőséggel és művészettel előadott szavallatát. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az ünnepély 194 forintot jövedelmezett az emlékszobor javára; ehhez *Bogdán István* pénztárnok ur még 10 frtot ajánlván fel, az egész takarékpénztárba helyezett összeg: 204 frt.

A bizottság belátva, hogy az ünnepélyek jövedelme a kellő idő alatt nem fog oly összeggé gyarapodni, mely egy valóban nemzeti emlék költségeinek fedezésére elég legyen, elhatározá, hogy »Márczius 15-ike« czimmal az ünnepély alkalmából minden esztendőben évkönyvet fog kiadni. *Hegedüs István* úr indítványára, ki szintén az említett. alaptól indul ki, határozottá válik, hogy egy szűkebb körü szobor-bizottság alakittassék, mely az eszmét országosítva, a cél elérésére minden szükséges intézkedést megtegyen. Ez ügy tárgyalása végképen

nem lévén befejezve, az eredményről megállapodott adatokat ezúttal még nem lehet közölni.

Végül köszönetet mondva mindazoknak, kik az ünnepélyek sikereinek előmozdításával a bizottságot törekvéseiben hathatósan segítették, nem emlékezhetünk meg Kolozsvár hazafias közönségéről a hála érzete nélkül, mert főképp e polgárság támogatásának köszönjük az eddigi eredményt s neki fogjuk köszönni, ha a kitűzött czélt megvalósíthatjuk.

Mesei Miksa.

Történelmi visszatekintés a márcz. 15-diki ünnepélyt rendező-bizottság működéséről s az ünnepélyekről.

— *A bizottság által 1885-ben kiadott »Emlékbeszédek«
czimü kötetből. —*

A kolozsvári márcz. 15-iki ünnepélyt rendező állandó bizottság 1885. febr. 8-án tartott ülésében azt határozta, hogy mindazon emlékbeszédeket, melyek ez ünnepélyeken 1873-tól elmondattak, egy füzetben közzé teszi.

E beszédek kinyomatásának fő czélja az, hogy e füzet, mint ez ünnepélyek egyik látható emléke maradjon meg; másrészt pedig

az, hogy e beszédek e nap fontosságát kitüntetve, emeljék a történelmi tudatot, s a közmegegyezést erősítsék.

De e mellett nem csekély e beszédek egy más. közvetett értéke sem. Tudni kell, hogy a kolozsvári bizottság e nap emlékére pártszínezet nélküli ünnepélyeket rendez, tisztán nemzeti, lelkesítő örömnepet, melynek egyetlen politikája, ha ez politika, lelkesíteni, megrögzíteni e nap emlékét hazafias érzelmek ébresztése által. Magok e beszédek élénken bizonyítják a bizottság működésének ez irányát. A mint a bizottság maga, akként e szónokok is, minden pártból választvák s az eltérő szempontok e nap felfogásában, a lelkek irányításában. bizonyosan nem lesz minden tanulság nélkül.

Épen ezért nem látszik előttem az sem céltalannak, hogy egy némely történelmi visszatekintést tegyek bizottságunk 12 éves multjára s kerülve a részletezést, némiképp beszámoljak azzal, a mi történt e nap érdekében. Előre fogom bocsátani azt, mit megboldogult barátom és tagtársam *Mezei Miksa* már megírt 1881-ben, midőn bizottságunk jónak látta

egy évkönyvet kiadni, melybe kiváló magyar íróink adtak rövid kis czikkeket.

1873-ban történt, hogy e nap 25 éves évfordulóján egész Magyarországon emlékünnepeket tartottak, ekkor volt Kolozsvárt is az első emlékünnap.

* * *

Az 1881-dik évben a márcz. 15-iki emlékünnap kiváló érdekeltséggel történt meg. A főök az volt, hogy a *felolvasást Bartha Miklós* orsz. képviselő és az Ellenzék szerkesztője, tartotta, kit az 1880-dik év végén 2 közös hadseregbeli hadnagy egy hirlapi felszólalásért majdnem halálosan összevagdalt. A közönség kitörő lelkesedésben adott elégtételt ez alkalommal is, népszerű hazánkfíának. Az ünnepély a szokásos népzenei nyitánynyal kezdődött a szorongásig megtelt vigadóban, pontban 8 órakor. Utána az összes dalegyletek a Hymnust énekelték, mire *Bartha Miklós* beszéde következett. *Pálmáy Ilka* színházunk népszínmű-énekesnője népdalokat énekelt, *Hory Béláné* urasszony pedig a »Rákóczi« cz. költeményt szavalta el. Utóbb *Boér Gergely*, *Gégenbauer* ur zongorakisérete mellett magyar változatokat hegedült, *Weér György* meg a *Liszt Ferencz* »Roham-indulójá«-t adta elő zongorán, megtoldva népdalokkal, *Lichtenegger Victor* »Talpra magyarjá«-val általános lelkesedést keltett. Az ünnepet a dalegyletek a »Szózat« eléneklésével s a népzenekar

indulóval fejezték be s az évi jövedelem az ünnepélyből közel 250 frtot tett.

Az 1882-iki ünnepély hasonló lelkesedés mellett tartatott meg. Valóban úgy látszik, hogy ama jelszavaknak ereje, melyek a mai évszáz politikai átalakulásainak jelszavai: szabadság, egyenlőség, testvériség, — s melyek hatásai alatt a magyar nemzet: mint egy életre kelt óriás 48-czal új évszázadot inaugurált történelmünkben, — folyton nagyobb tért foglalt városunk közönsége lelkében. Ezért ünnepeink évről-évre terjedelemben és lelkesedésben nyertek, s a hazafias érzések ápolása és fejlesztése, habár közönyösnek látszik is korunk, úgy látszik, kor- és nemzeti szükség.

Az ünnep a *Salamon János* népzenekarának indulójával kezdődött, mire a *Polgári dalegylet* a Hymnust énekelte el. Az ünnep szónoka ez évben *Deáky Albert*, bizottságunk érdemes elnöke volt, ki az 1848. márcz. 15-diki nap történelmét vázolta. Utána *Örley Flóra*, színházunk tagja népdalokat énekelt általános tetszés közt. *Szacs vay Imre* színészünk pedig magyar ruhába öltözve, *Br. Eötvös József* »Zászló-tartó«-ját szavalta. Utána *Ferenczi József* I. éves jogász népdalokat énekelt kitünő baryton hangján, mit a közönség oly éljenzéssel fogadott, hogy többet ismételni kellett. Azután a *Polgári dalegylet* a »Szózat«-ot a *Pongrácz-téle* népzenekar a Kossuth- és Rákóczi-indulókat játszodta el. Az ünnep jövedelme tett 162 frt 33 krt.

Az 1883-dik évben a márcz. 15-diki ünnep nem

a városi vigadóban, mint rendszeren, mert az nőegyleti kiállításal volt elfoglalva, hanem a *Torna-vivó épület* nagy termében tartatott meg, teljesen telt ház előtt. Az ünnepet szokás szerint *Salamon János* népzene kara nyitotta meg, utána a *Polgári dalegylet* a Hymnust adta elé. Az ünnepély szónoka *Ferenczi Zoltán* volt. Utána *Dobál Ilka* k. a. zongorán Székely »Magyar ábránd«-ját játszodta el zajos tapsok közt, mire aztán népdalokat adott elő. Azután *E. Kovács Gyula* teljes magyar öltözetben Tompa »Egy könyv olvasása közben« cz. költeményét szavallta nagy lelkesedés közt, utána *Zólyomi Jenő Lányi Ernő* kísérete mellett népdalokat énekelt, a *Kolozsvári dalkör* meg a Rákóczi-indulót énekelte s az ünnepet a népzene kar indulója zárta be. Este az »Ujvilág« termében társas vacsora volt, melyen hazafias felköszöntőkben újra át-élték a jeienvoltak a hazafias ünnep emelkedett hangulatát. Az ünnep jövedelme 150 frtot tett.

Az 1884-diki évben az ünnep újra a *Vigadóban* tartatott meg, mely a városi *közgyűlés hazafias intézkedése értelmében ünnepélyünkre mindig ingyen átadandónak határozta*. Az előbbi ünnepektől az a lényeges eltérés történt, hogy ez évben *Blaha Lujza* asszony közreműködését igérvén meg, a bizottság szabott nelyárakkal tartotta meg az ünnepélyt, mely e szerint, kivált a jövedelem nagyságára nézve, minden eddigit meghaladott. Ez volt a 13-dik ünnep városunkban e nap emlékére. A nagy művésznő neve akkora közönséget vonzott, hogy a Vigadó minden részében a

szorongásig megtelt s a közönség egy része kénytelen volt visszatérni. Az ünnep 4 órakor kezdődött és *Salamon János* népzene-kara előadta a Bánk-bán nyitányát, mire a *Polgári dalegylet* fekete magyar ruhában a Hymnust énekelte el. Az ünnep szónoka *Szász Gerő* ref. esperes, Kolozsvár egyik legnépszerűbb embere volt. Beszéde egész végig ihlettől áthatott, lelkesítő volt, mit a kitűnő előadás még fokozott. Utána a *Kolozsvári dalkör* a Rákóczi-indulót adta elő. Ezután *De Gerando Antonina* urnő olvasott fel egy fejezetet Michelet fr. ford. történelméből, mely a Mirabeau s a királyné közti utolsó találkozásról szólt, mit a *Kolozsvári dalkör* által előadott Marseillaise követett. Erre következett *Blaha Luiza* asszony éneke. A legmagyarabb művésznő fellépte, kit jellemzően »a nemzet csalóányá«-nak neveztek el: oly tapsot és éljenzést keltett, mely csak perczek múlva csillapult. Többször uj meg uj dalokat énekelt, uj meg uj tapsvihár közt. Utána *Hubay Aranka* színházunk tagja, Arany János »Rákócziné« cz. balladáját szavalta szintén nagy hatással, ritka szép és érzelmes hangon. Azután *Groisz Helén* k. a. Liszt F. »Magyar rhapsodiá«-ját zongorán adta elé, mi általános feltűnést keltett. *Zilahi Gyula*, színházunk tagja, a korán elhunyt tehetséges költőnk Indali Gyula »Márcz. 15-én« cz. versét szavalta el, mire a *Polgári dalegylet* »Szózata« és *Salamon János* indulója zárta be az emlékezetes ünnepélyt. Az ünnepély jövedelme 635 frt 46 krt tett.

A bizottság *Blaha Luiza* asszonyt e nap emlé-

kére egy ezüst kehelylyel lepte meg, melyet *Deáky Albert* másnap egy beszéd kíséretében nyújtott át.

Nem épen a bizottság működése, de ezzel szoros kapcsolatban áll az, hogy a vigadói ünnep után az egyetem ifjusága a fapiaczról indulva, e nap emlékére fáklyásmenetet rendezett, mely azért emlékezetes, mert ez az első eset, hogy az egyetem ifjusága megünnepelte e napot Kolozsvártt. Az első megállás az egyetem előtt volt, hol *Bonis Sámuel* jogász beszédet tartott s *Bodor Géza* bölc. hallgató elszavallta Petőfi »Talpra magyar«-ját. A második megállás a főtéren volt, hol *Issekutz Aurél* a Szózatot szavallta el, utána *H. Veress Hároly* beszédet tartott s az *Egyetemi dal-egylet* a Hymnust énekelte el. Ennek végével pedig az ifjuság uj fáklyákat vevén, a Hungária szálló ablakai alá vonult, hol *Blaha Lujza* asszony szállva volt, s tiszteletére fáklyászenét adott, melyen a művésznőt *Szász Károly* joghallg. üdvözölte.

Este a vigadó nagy termében nagy lakoma tartatott, melyen megjelent az ifjuság és a város közönségéből mintegy 200-an s részt vett rajta *Blaha Lujza* asszony is. A lakomáról *Kossuth Lajosnak* a következő távirat küldetett:

„Kossuth Lajos, Turin, Collegno al-Baraccione.

Március 15-dikét ünneplő közönség nevében üdvözöljük nagy hazánkfiát.«

* * *

Ennyiben kívántam a bizottság működését, vagyis inkább az ünnepélyek eredményeit vázolni. Ehhez nincs

más hozzátenni valóm, mint újból és újból hangsúlyozni e nap fontosságát s óhajtani, hogy a köztudat menél inkább megértse ezt. 1848. márcz. 15-ikének igaz, legfontosabb kézzelfogható eredménye a sajtó felszabadítása és *Petőfi* pár nemzeti hatásu költeménye, melyek egyikében maga éneklí:

Szabad sajtó! . . Már ezentul
Nem féltelek, nemzetem,
Szivedben a vér megindul,
S éled a félholt tetem.

De másrészt tény, hogy a magyar nemzet neme-
sebb és praegnansabb kifejezését soha sem adta ama
tiltakozásának, mely a hazafiatlan s nemzetietlen po-
litikát erőszakoló bécsi kormány ellen irányult, mint e
napon. Adja Isten, hogy éljen e nap emlékezete, töltse
el szent lelkesedés szivünket s mindenek felett: »*Éljen
a hasa!*«

Ferencsi Zoltán.

A márcz. 15. bizottság elhatározta, hogy működé-
sének 25. éve és az 50. évforduló jubileumának emlé-
kére nemcsak a már kiadott két kötet megjelenése után
tartott emlékbeszédeket, de a negyedszázad összes ün-
nepségeinek leírását összefoglalja és beveszi egy kö-
tetbe mindenik emlékbeszédet.

Ennek szüksége annál égetőbbé vált, mert az elő-
zőleg kiadott két kötet elfogyott s a bizottságot az or-

szág különböző részéből évről-évre hiába keresték meg az iránt, hogy köteteit tájékozással megküldje.

A feladat keresztül vitelére bizottságot küldött ki, mely bizottság 1884-től az ünnepélyek lefolyását, valamint a 13 évi működést az alábbiakban ismerteti:

1885-ben emlékbeszédet tartott *Bartha Miklós*, szavalt *Kovács Gyula* és *Nagy Ibolyka*, énekelt *Bognár Vilma* asszony, *Farkas János* és fia kettőst adtak elő.

1886-ban emlékbeszédet tartott *dr. Török István*, zongorán játszott *Rigó Anna*, felolvasott *Gyarmathy Zsigmond*, *Gyarmathy Zsigánénak* Vasváriról: »Az ifju hős« című rajzát, *Balogh Györgyné Salamon József* zongora-kisérete mellett énekelt, *dr. Hegedüs István* és *Gerő Lina* szavaltak.

1887-ben *dr. Csernátony Gyula* tartott emlékbeszédet, *Kovács Gyula*, *Ivánffy Jenő*, *Medgyaszai Evelin* szavalt.

1888-ban. *Sándor József* beszélt, *Ditrói Mórné*, *Fáy Szeréna*, *Malonyai Dezső* szavalt, *Bideskuty Ella* zongorázott, *Réthy Laura* énekelt. Már ekkor a bizottságnak a szobor-alapra 1890 frt tőkéje volt, melyből 500 frttal az *Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesületnek* örökös tagja lett.

1889-ben *Gyarmathy Miklós* alispán tartott emlékbeszédet, *Montbach Sándor* lovag zongorázott, *Ádám Endre* szavalt, *Balogh Györgyné* énekelt.

1890-ben *Herepei Gergely* ev. ref. lelkész beszélt,

Serly Lajos zongorázott, *Kovács Gyula*, *Bárdi Géza* szavalt, *Réthy Laura* énekelt.

Ez év. február 15-én tartott gyűlésén mondotta ki a bizottság *Kuszkó István* akkor beválasztott tag indítványára, hogy a szabadságharci ereklyék, iratok, képek, könyvek stb. összegyűjtésére akciózt kezd s ezek megőrzésére állandó jellegű ereklye-muzeumot létesít. Így keletkezett hazánkban legelőször a ma már az ország különböző pontjain fiókokkal bíró »Orsz. Történelmi Ereklye Muzeum Egyesület« Kolozsvárt.

A bizottságnak e tárgyban a »Nemzethez« intézett felhívását, mely mindenütt viszhangra talált, két hónappal később majdnem szó szerint átvette az aradi Kölcsei Egyesület s ennek révén az Aradon és környékén szerte-szét hevert iratok és emléktárgyak összegyűjtettek s ma a Kölcsei-egylet gondozása alatt levő szép gyűjteményt képeznek.

E két akció hatása eredményezett egy harmadikat.

Kreith Béla gr. ez a hazafias érzületű főúr, kinek családjából többen küzdöttek a szabadságharcban, Bécsben évek óta gyűjtögette az oda kivitt magyar szabadságharci emléktárgyakat.

Hirül vevén a kolozsvári és aradi mozgalmakat, összegyűjtött emléktárgyait 1890. év nyarán a fővárosi vigadóban kiállította.*)

---

*) E gyűjtemény később a Károly-köruton volt látható. A milleniumi év előtt a kormány 33 ezer frtért megvette a nem-

1891-ben *Salamon János* zenélt, *Deáky Albert* elnök tartott megnyitó beszédet, *Bartha Miklós* felolvasott, *Serly Lajosné* énekelt, *Solti Katicza* zongorázott, *Kovács Gyula* és *Ditroi Mórné* szavalt, este pedig társas-estély rendeztetett a Stadler-kertben, melyen száznál többen vettek részt. A város főbb utczáiban, a házakon trikolor lengett. Ünnepezt az egyetem, a református, unitárius főiskola, a kereskedelmi akadémia fiatalsága és az iparos ifjak köre. E napot megünnepelte a nemzeti színház is.

1892-ben *Salamon* zenekara játszott, *Deáky Albert* a márcz. 15. bizottság működéséről számolt be, *Szabó Sámuel* beszélt, *Szerémi Gizella* szavalt, a *Kolozsvári Dalkör* a nemzeti dalt énekelte, *Popini Nándor* czimbalmozott, *Schiff Etel* népdalokat énekelt, *Kovács Gyula* szavalt, a *polgári dalegylet* a Szózatot énekelte, az ünnepet a Rákóczi-induló zárta be. — Este társas-estély volt a Benigni-palota éttermében.

Ez évi működésnek egyik maradandó értékű alkotása az ez év elején megindult »1848—49. Történelmi Lapok.« E lapoknak márczius 15. száma oly közkedveltségnek örvendett, hogy annak jövedelméből a szerkesztő a bizottság által tervbe vett szobor javára.

---

zeti muzeum számára azokat a tárgyakat, a melyek történeti és tudományos értékkel bírnak.

Kreith Béla azóta is buzgón gyűjt s ma a Stefánia-uton a főváros által átengedett pavillonban rendezett be gazdag Kossuth-ereklye-gyűjteményt.

50 frt alapítványt tett azzal a kikötéssel, hogy annak évi kamatait, míg honvédek élnek, ezek közül egy-egy szegény sorsban levő honvédnek, márcz. 15-e emlékére, adják ki.

Ugyanez alkalommal a szegény sorsban sinlődő honvédek részére márcz. 15-e emlékére gyűjtés kezdeményeztetett, a begyűlt összeg közöttük a honvéd-egylet közbe jöttével kiosztatott s a szegényebb honvédek közül a társas estélyen többet megvendégelt a bizottság. Ezt ismétli évről-évre és ezt a példát az ország különböző pontján alakult bizottságok közül igen számos helyen követik.

1893-ban *Salamon János* zenekara játszott, *Deáky Albert* elnök megnyitó beszédet mondott, *Thaly Kálmán* beszélt, *Küry Klára Pongrácz Lajos* zenekiséréte mellett énekelt.

Azután az *Egyetemi zenekar* játszott *Kovács Gyula* Kossuth Lajosnak irataiból adott elő »az emigráció hitvallása« czim alatt egy részletet, a *Polgáridalegylet* énekelt, *Ráthonyi Ákos* Petőfinek a »Házáról« czimű költeményét szavalta diszmagyarban, *Salamon* Rákóczi-indulója zárta be az ünnepet. Este bankette volt, a központi szálloda emeleti éttermében.

Ez ünnepnapot nevezetessé tette Kolozsvárt az, hogy a márcziusi napok egyik legkiválóbb alakjának, a gyalui havasokon hősi halált szenvedett *Vasvári Pálnak* emlékét is kegyelettel megünnepelték. A Vasvári életére és halálára vonatkozó történeti adatok összegyűjtésére 1892. július havában e bizottság, illetve

a muzeum védelme alatt szervezett »*Vasvári kör*« rendezte Szabó Samu elnöklete alatt a főtéren levő iparosok palotájának hallgató termében d. e. 11 órakor.

Szabó Samu elnök tartott megnyitó beszédet, *Hegyesi Márton* történetiró a háromszéki önvédelmi harczról és Balázs májorról tartott gyönyörű felolvasást, a Vasvári-kör jegyzője *Pap Károly* tanárjelölt Vasvári működését ismertette. *Csürös József* titkár pedig Törökfalvi Pap' Zsigmond által beküldött egykoru levelet olvasott fel, melyet Thein a funtinelli ütközetből megmenekült tüzmaster irt.

1894-ben megnyitó beszédet tartott *Deáky Albert, dr. Szádeczki Lajos* egyetemi tanár beszélt, *Maróthy Margit* szavalt, *E. Kovács Gyula* alkalmi versét szavalta, *Küry Klára* énekelt, végre *Pongrácz* zenekara a Rákóczi-indulót játszta, mivel az ünnepély véget ért. Este bankette volt a központi szálloda éttermében.

Ez ünnepnapon résztvevőket a Turinban haldokló Kossuth állapota a legnagyobb szorongással töltötte el.

Ez ünnep egyik nevezetessége az, hogy a nagy idők két évének történeti eseményeit dióhéjba összefoglalva Történelmi Tárca Naptár czimen kiadta a »Történelmi Lapok« szerkesztősége. E kis mű megjelenése után egy hó alatt 7 kiadást ért.

1895-ben *Pongrácz Lajos* népzenekarának nyitányával kezdték, a *kolozsvári dalkör* énekelt, *Deáky Albert* megnyitó beszédet tartott, melyben megemlékezett Kossuth Lajos haláláról, *Hory Béla* beszélt, *Sipos Etelka* énekelt, *Kuty Irén, Tótfalusy József* szavalt,

Fayl Frigyes bpesti orsz. zeneakad. tanára zongorán játszott, a *polgári dalegylet* a Szózatot énekelte, végül *Pongrácz Lajos* zenekarának Rákóczy-indulójával befejezték az ünnepet.

A bizottság megszerezte Kossuth Lajosnak egyik márvány asztalát. Az ünnepély szónokai az asztal előtt tartották meg beszédeiket.

Az »Országos Történelmi Ereklye-Muzeum Egylet, melynek kezdeményezése e bizottság gyűléséből indult ki s mely az országra kiható működését eddig a bizottság hatásköre alatt folytatta, alapszabályszerűleg szerveztetett s mint önálló testület gyűjteményével Kolozsvár város védelme alá helyeztetett. E testület alapszabályait a belügyminiszter 1895. év folyamán 90712. sz. a. erősítette meg.

1896-ban *Pongrácz Lajos* népzene-kara Nyitányt játszott, a *kolozsvári dalkör* énekelt, *Deáky Albert*, *Hindy Árpád* beszéltek, *Urbánetz Emilia*, *Farkas Ödön* zongora-kisérete mellett énekelt, *Ditroiné E. Mari*, *E. Kovács Gyula* szavaltak, *Geiger Albert* zongorán játszott, végre *Pongrácz* Rákóczi-indulójával az ünnep véget ért.

E napra a bizottság megszerezte Kossuth Lajosnak egyik ivó poharát s az nap este a Központi szálloda disztermében tartott társas estélyen *Sándor József* e pohárral tartott felköszöntőt.

1897-ben *Pongrácz Lajos* zenekara játszott, a *Kolozsvári dalkör* énekelt, *Deáky Albert*, dr. He-

nessey Béla beszéltek. *György Póna*, *Ditrói Nándor* szavaltak, *Salamon János* zenekara játszott, *Forrai Ferike* énekelt, végül *Pongrácz* zenekara a Rákóczi-indulót huzta, miközben a diszes szépszámú közönség szétoszlott.

Ezen évben határozta el az állandó bizottság *Hory Béla* indítványára, hogy a kolozsvári redout épületét — a hol 1848-ban az *unio* kimondatott — emléktáblával fogja megjelölni.

Este bankette volt a központi szálloda éttermében. A Kossuth-pohárral ez alkalommal *Nagy Károly* az ev. ref. theologiai fakultás tanára köszöntött föl. Ez ünnepély lévén a 25. évforduló, ennek emlékére a társas estélyen részt vett tagok *Deáky Albert* elnöknek egy Bem tábornok és Teleki Sándor ezredes pecsétjével ellátott emléklevelet nyújtottak át, melyet valamennyi jelenlevő aláírt.

Végül még megemlítjük, hogy a szobor-alapra már négyezer forint körül gyűlt egybe, a mi igen szép eredmény, tekintve azt, hogy az ünnepélynél az anyagi kérdés csak másodrangú volt. Az utóbbi években három alapítványt jelentettek be: *Hory Béláné* a helybeli tanítónőképző-intézetnél 80 koronát, *Magyary Mihály* a helybeli unitárius gymnasium részére »*Magyary Árpád*« nevére 100 koronát és *Hory Béla* az állami tanítóképző-intézetnél »*Hory Zoltán*« nevére szintén 100 koronát azon feltétellel tettek le, hogy kamatok fele folytonosan tőkésítendő, fele pedig az illető intézet ifjúsága által rendezendő márczius 15-iki

ünnepélyek emlékbeszéd tartói és szavalóinak adassék ki, s erről koronkint az állandó márczius 15-iki bizottságnak jelentés teendő. A nagy nemzeti ünnep megülését ily szépen biztosították azon intézeteknél hosszú időkre.

A bizottság.

I.

HEGEDÜS ISTVÁN BESZÉDE

1873. márczius 15-én.

Mottó: Ezeket (az elesetteket) utánozván és a boldogságot a szabadságban, a szabadságot a bátorságban helyezvén, kicsinybe fogjátok venni a veszélyeket.

Thukydides II. 43.

Nem a véletlen, de önként támadt érzés hozott e sirhantok közé, hogy a magyar szabadság ünnepének negyed-százados évfordulóját megüljük. Márczius 15-ke a nemzeti visszaemlékezés szent napja; sziveink, lelkeink fenséges, meghatott érzésekkel telvék; hová menekülhetett volna e lélek a város zsibajából, hogy a visszaemlékezés íhletett perczeit nyugodtan átérezze, ugyan hová, ha nem a sirhantok közé? Ide az emlékezet ezer szála csatol; *itt* ellenmondó torzsalkodás, ádáz tusa zshivaja nem háborgat, itt a mult, e meghalt örökkévalóság szent talaján állunk. Láthat-

lan körül lebegnek amaz elhunytak szellemei, kik ama lázas napokat átélték, melyeknek emlékére is sebesebben ver a szív. Sokan átélték, átszenvedték és áttujjongták mámoros lélekkel a szabadság első hajnalát, első tavaszát, első mosolyát, első örömét. Mintha felkelnének az elhalt bajnokok és minket, az élőket megtanítanának arra, hogy mily fenséges lehet az élet, ha élni tudunk. Fenséges volt életök: mert egy eszme: a szabadság eszméje megnevesíté; haláluk megdicsőülések volt; mert ez eszmét hagyták örökül nekünk, utódaiknak. A szabadság szent eszméje forrasztja velök egybe most sziveinket, lelkeinket; ez eszme aranyhid a mulandóság homályos birodalma és a jelen nemzedék élete között.

Polgártársak, ifjú barátaim! Idézzük fel lelkünkben e nagy nap emlékét; újítsuk meg a benyomásokat, melyek megtermékenyítik az eszet és a szívet. A költő és a művész csak akkor képes alkotni, teremteni, ha ihletett benyomásait felidézi lelkében; a nemzetek is csak akkor képesek teremteni szépet és nagyot, ha a nagy nemzeti lelkesedés perczeit felfrisítik. A görögök-nél dicső szokás volt: a harcban elesett bajnokok felett évenként dicsbeszédet tartani, hogy az új nemzedék hallja és tanulja meg, kik voltak azok, kik hazáját nagygyá és szabaddá tévék! A peloponnesusi háboruban *Pericles*, e fenséges lélek, ki belől oly nyugodt, harmonikus és derült volt mint Phidias isten szobrai ki-vülről, kinek beszédéről azt írja egy ókori történész, hogy olyan volt mint a fulánk, mely mindig a hallgató szívébe szakadt bele, tartá a szokásos beszédet. Dicsbe-

széde gyönyörű; pedig csak Athen nagyságát, szabadságát magasztalja, de hozzáteszi, hogy mind e nagyság maga a legszebb dícsbeszéd azok felett, kik érte elesetek. Ő mondá, hogy a dicső emberek sirja az egész föld, és nem csak a síremlékek felirata beszél róluk, hanem a távoli helyeken is az ő dicsőségek feliratlan emléke a lelkek mélyében él. Én is e lángész nyomdokába lépén, állítom, hogy 1848 bajnokai felett legszebb dícsbeszéd mind az a szép és magasztos, mit a szabadság létrehozott és létre hozhat; mind az a lelkesedés, mire még képesek vagyunk, mind az az önállás, melyet még kivivhatunk, mind az a nagyság, hova még felemelkedhetünk; mert ők minden szépnek alapját, létrehozó indokát vitták ki magát a szabadság eszméjét; ez az eszme az őserő, mely felrázta nemzetünket tepedéséből; mely minden egyes honfit az egészhez csatol, mely a bennünk fejlődő, kimagasló, kifelé növő *emberit* helyezé a kívülről nyugvó előítéletek és kiváltságok helyébe, mely életösztönt adott az egyénnek élni a honért, elesni az eszméért, mely az eszmék halhatatlan bajnokává avatta föl, hogy ne röghöz tapadt rabja legyen az önkény- és önzésnek, de magasra felszárnyaló harczosa az erkölcsi és szellemi haladásnak; mely a véges korlátokat széttörve a fejlődés végtelenségébe ragadt, hol mindig jobbak, igazságosabbak és emberiségesebbek leszünk. Ez eszmét érezték ők át; csodálatos-e rajongásuk? Bámuljuk-e az ittasság e pillanatait, melyek új életet hoztak nemzetünkre? kicsinyeljük-e márczius 15-ke mámorát, ujjongásait, áradó tombolását;

hidegen, közönyösen mérlegeljük-e e nap eredményét? Nem, soha! E napnak erkölcsi hatalma van; az erkölcsi hatalom a szabadság becsének átérzése. Olyan ez érzelem mint az ifjuchodás érzelme, mint a szerelem hódító mámore, nem mérlegelni, de mindig felfrísiteni kell. Igaz, hogy e napon midőn már Irinyi 12 pontja, mely a haladás tizenkét sorompóját nyitotta fel, megtette gyujtó hatását, midőn Párisból, Bécsből a forradalom hire mint villanyütés futotta át a nemzet lelkét, szívét, e *napon* azon tolongó sokaság, mely Petőfi és Jókaival élén Budára ment, Tancsicsot a szabad szóért ráért fogságból kiszabadítani, önfeleltségig boldog volt. Boldog volt, mert ifju volt; egy nemzet ifjusága tündöklött az arczokon; igaz, hogy a »Talpra magyar, hív a haza« vészharang volt, melyet egy összeomló mult. felett, három százados elnyomatás, élni vágyás és tespedésre kárhoztatás felett huztak meg! ez egy új élet harsonáját fúta meg; igaz, hogy a magyar nemzet lánglelkü Tyrtacusa szédítő magaslatokon járt; mi alatt nemzetünk lelkének legbensőbb tolmácsa, ékesen szóló Demosthenese Bécsben hangoztatá a nemzetek testvéri egyesülését a szabadság, egyenlőség szent zászlói alatt, a haladás örök érlelkében, igaz, hogy a nemzeti lobogókkal diszitett, fényárban uszó fővárosban a nép ujjongása, öröme hátártalan volt; igaz, hogy e nép lelkesedése bódító, kimondhatlan; de épen ezért kell felujítani, hogy most nyugodtabb időben az ernyedő akaratot feltüzeljük, a bankadó gondolatnak új röptet adjunk; a hidegedő értelemeket lángra gyujtsuk.

Jean Paul mondja, hogy a lángész szédítő magaslatokon jár és csak azért nem zuhan alá; mert delejes álomba ejtik eszméi; nemzetünk életében ilyenek voltak e perczek: a nemzet az eszmék magaslatán járt, a lelkesedés tette, hogy le nem zuhant, fel nem ócsudott daczára Széchenyi Kassandra-szavának: de jól tévé; mert az önfeledtség vitte a szent tusába, hol buknia kelle a végzet ítélete folytán, de melyen át nem menni szégyen lett volna; így megbukott, elesett a küzdelem, mint a tragikus hős, de megdicsőült az *eszme*. A vérkeresztség a legszentebb jogot adja meg az eszmék létezésének; a mely eszme ebben részesült, az halhatatlan, az feltámadott. Ezért ne kárhoztassuk e napot, melyen először ízelelé nemzetünk a szabadság bűvös italát, mely elaltatá a kételyt, a habozást és bátorságot adott. Mert a *bátorság* és *merészség* a szabadság előfeltétele. Pericles mondá a fent idéztem alkalommal: a boldogság a szabadságban, a szabadság a bátorságban rejlik. 1848 és 49 bajnokai boldogok voltak; mert szabadok levének és szabadokká lettek, mert bátrak valának. A szabadság az élet. Az élet küzdelem. A küzdelemhez bátorság kell. Az életet élve, a szabadságot gyakorolva tanuljuk meg. De mi az első feltétel? Legyünk megfelelő önzésünkről, mely meghunyászkodásra vezet; legyünk bátrak; bátrak mindenki ellenében, de főleg önmagunk irányában. Önzésünk, rosszabb hajlamaink zsibbasztó hatása alól szabadítsuk fel magunkat, ha szabadok akarunk lenni. Az eszmékért éljünk; ezek adják meg életünknek az élet-

öszönt, ezek nélkül jobb meghalni. Petőfi elesett; mert tudá, hogy egy eszme szentebb lesz, ha *érte* esik el Igen, a szabadság eszméje szentebb; hisz annyi jelesünk esett el, kiknek feliratlan emléke szivünkben él.

— De ifju barátim! Hozzátok fordulok és a mult néma szózatának adok élő kifejezést, ha azt mondom, hogy szabad csak az lesz, ki *az* akar lenni. Ki küzd érte, már szabad. Ki tétlen, az önmagának rabja. A szabadság maga az élet lelke, ki a lélek nélkül él, az igazán lelketlen. Küzdeni kell; de megtanulni a multtól *miért*, a jelentől *miként* kell küzdeni. Folytonosan küzdeni, tenni, emberiesebben érezni, mindig kevésbé lenni önmagunk előítéleteinek rabjai: ez a szabadság szent tusája. 1848 hősei ezt csak megérezték, előttük még nem nőtt ki ez eszme végtelen nagygyá. Ok nagyobbak voltak eszméiknél, mint a gyermek kinövi polyaít; de 25 év alatt a szabadság eszméje nőtt, vágyaink, aspiratióink, tudásunk által: és mi hátra maradtunk. Bátran kimondom, az ifjuság kisebb, mint e század eszméi. Ez eszmékhez nőni kell. A ki Phidias harmonikus szobrait látja, önkéntelenül kiegyenesül; mi is ösmerjük meg e század fenséges eszméit, a magok phidiaszi szoborszerű összhangjokban, és egyenesedjünk hozzájuk, ezért forduljunk a multhoz, meritünk lelkesedést forrásaiból; ha kiképeztük magunkat a harcra, ha megszerzők a tudás fegyvereit, akkor bizonyára még szabadabbak leszünk. 1848 szabadnak hagyta a hazát, szent kötelességünk még szabadabbá tenni. Tegyük nemzetünket önállóbbá, dicsőbbé, mert

mint Kossuth mondá, a nép örök s öröknek kívánjuk hazáját. A szabadság belsőleg alakít át, ezért neveljük, miveljük, lelkesítsük, legyünk bátrak, merészek, vezessen egy nemesebb élet vágya, aspiratiója, e vágyat ez aspiratiót a multnak köszönjük. Ezért legyen áldott e nap. Legyen áldott azon férfiú, ki a nép lelkét betöltő lelkesedésnek búbajos tolmácsa volt, kinek szaván még a zsarnokság is sirni megtanult. Legyen áldott azon bajnokok hamva, kik a sir ölében alusznak, de lelkeinkben élnek, legyen áldott főleg azon férfiú hamva, kinek zengzetes dalát az idő bércei, a századok visszahangoztatják, ki kilopta érzelmeink nemességét, fenségét, a világnak adta tudtára, hogy bámuljon a világ: kit nem bánt többé a gondolat, ágyban, párnák közt halni meg; mert érted halt meg szent világszabadság! E férfiú, és az elesett bajnokok szent hamvaira, a most is élő 48-as nemzedék néma aspiratióira, saját szívetek legnemesebb hevülésére, márczius 15-ike legszentebb emlékére kérlek, ifju barátaim, ti tanuljatok nemcsak el-esni, de élni a világ-szabadságért; mert ha így éltek, szebb, boldogabb, dicsőbb hazát hagytok hátra és úgy lesz nevetek áldva, mint most áldjuk a honvéd nevet, mint áldjuk márczius 15-ike emlékét. Éljen a szabadság, éljen a haza!
